

LATVIJAS REPUBLIKAS LABKLĀJĪBAS MINISTRIJA

Skolas iela 28, Rīga, LV-1331 • Tālr. 67021600 • Fakss 67276445 • E-pasts: lm@lm.gov.lv

Rīgā

15. 08. 2013

Nr. 50-1-03/1994

Latvijas Pašvaldību savienībai

Par rekomendācijām sieviešu un vīriešu skaita līdzsvarošanai un dzimumu līdztiesības aspektu integrēšanai Latvijas izglītības līmeņos, izglītības procesā un saturā līdz 2020.gadam.

Ministru kabineta apstiprinātā Plāna dzimumu līdztiesības īstenošanai 2012.-2014.gadam (turpmāk – Plāns) viena no aktivitātēm - „Mazināt darba samaksas atšķirības starp vīriešiem un sievietēm” (3.4. aktivitāte) paredz izstrādāt rekomendācijas sieviešu un vīriešu skaita līdzsvarošanai segregētajās nozarēs. Uzsākot darbu pie šīs aktivitātes īstenošanas, Dzimumu līdztiesības komiteja (turpmāk – Komiteja) 2012.gada 19.jūnija sēdē izvērtēja informāciju par nodarbināto iedzīvotāju sadalījumu pa nozarēm, kurās ir novērojams izteikts viena dzimuma pārsvars nodarbināto vidū. Tā kā izglītības izvēle tiešā veidā ietekmē personas izvēli darba tirgū, nodarbinātības iespējas, atalgojuma līmeni, kā arī karjeras veidošanas iespējas un dzīves kvalitāti kopumā, Komitejas locekļi izglītības nozari izvēlējās kā pirmo nozari, kurā rekomendācijas tiek izstrādātas. Rekomendāciju sagatavošanai tika izveidota neformāla darba grupa, kurā darbojās Komitejas locekļi un pieaicināti eksperti izglītības jomā. Lai rekomendācijas būtu reāli un praktiski izmantojamas, tās ir sagatavotas īstenošanai līdz 2020.gadam. Komiteja rekomendācijas apstiprināja 2013.gada 11.jūlijā.

Atbilstoši Plānā noteiktajam līdz 2014.gadam ir paredzēts izstrādāt rekomendācijas arī citās nozarēs, ņemot vērā atšķirīgos nodarbinātības un darba samaksas rādītājus starp sievietēm un vīriešiem dažādās tautsaimniecības nozarēs.

SANĒMIS

Latvijas Pašvaldību savienība

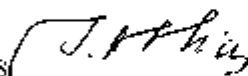
2013.g. 19. augustā

Nr. 0620151004/02-09

Izstrādājot un plānojot savas nozares politiku, aicinām ņemt vērā izstrādātās rekomendācijas, lai veicinātu izpratni par sievieti un vīrieti vienlīdzīgām iespējām un tiesībām sabiedrībā kopumā, vienlaikus novēršot šķēršļus un mazinot stereotipus, kas ietekmē indivīda izglītības un profesionālo izvēli.

Dzimumu līdztiesības Komitejas vadītājs,

Labklājības ministrijas valsts sekretāra vietnieks

I.Alliks

Pielikuma: Rekomendācijas sievieti un vīrieti skaita līdzsvarošanai un dzimumu līdztiesības aspektu integrēšanai Latvijas pirmsskolas, vispārējās, profesionālās un augstākās izglītības līmeņos, izglītības procesā un saturā līdz 2020.gadam - uz 20 lpp.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

Dzimumu līdztiesības komitejas izveidotās darba grupas rekomendācijas sievietēm un vīriešu skaita līdzsvarošanai un dzimumu līdztiesības aspektu integrēšanai Latvijas pirmsskolas, vispārējās, profesionālās un augstākās izglītības līmeņos, izglītības procesā un saturā līdz 2020.gadam.

Saskaņā ar Plāna dzimumu līdztiesības īstenošanai 2012.-2014.gadam 3.4. aktivitāti, kuras viens no tiešās darbības rezultātiem ir *izstrādātas rekomendācijas sievietēm un vīriešu skaita līdzsvarošanai segregētajās nozarēs*, Dzimumu līdztiesības komitejas (turpmāk – Komiteja) 2012.gada 19.jūnija sēdē tika prezentēta situācija par nodarbināto iedzīvotāju sadalījumu pa ekonomiskās darbības veidiem - izglītība (gan izglītību ieguvušie, gan darba tirgus segregācija pēc dzimuma), finanses, inženiertehniskās zinātnes, veselība un sociālā aprūpe, kā arī ārlietas (vēstnieki, konsuli u.c.) un iekšlietas (policisti). Tā kā izglītības izvēle tiešā veidā ietekmē personas izvēli darba tirgū, nodarbinātības iespējas, atalgojuma līmeni, kā arī karjeras veidošanas iespējas un dzīves kvalitāti kopumā, Komitejas locekļi izglītības nozari izvēlējās kā prioritāro jomu, kurā rekomendācijas tiek izstrādātas.

Atbilstoši Plānā noteiktajam līdz 2014.gadam tiks izstrādātas rekomendācijas arī citās nozarēs, balstoties uz jautājuma aktualitāti un atšķirīgajiem rādītājiem starp sievietēm un vīriešiem attiecīgajā jomā.

I Kopējais konteksts rekomendāciju izstrādei

Pēdējos gados Eiropas Savienībā strauji auguši sievietes nodarbinātības rādītāji. Vienlaikus, kvantitatīvie sievietes nodarbinātības rādītāji ne vienmēr saistīti ar kvalitatīvam izmaiņām. Viens no uzskatāmākajiem piemēriem ir atalgojuma atšķirības sievietēm un vīriešiem. Eiropas Savienībā sievietes vidēji saņem par 17% mazāku atalgojumu nekā vīrieši. Latvijā sievietes vidējā bruto alga salīdzinājumā ar vīriešu pēdējos 6 gadus ir bijusi par 15% - 19 % zemāka.¹ Atsevišķās nozarēs atšķirība ir pat vēl augstāka, sasniedzot līdz pat 60%. Kopumā Latvijā, tāpat kā Eiropas Savienībā, sievietes nodarbinātības līmenis ir audzis, un to izglītības līmenis ir augstāks nekā vīriešu, savukārt atalgojuma līmenis vīriešiem ir augstāks nekā sievietēm, turklāt sievietes ir mazāk pārstāvētas vadošajos amatos. Kā gandrīz jebkurā jomā, kurā vērojama atšķirīga sievietes un vīriešu situācija, viens no būtiskākajiem cēloņiem ir sabiedrības uzskati jeb stereotipi par viena vai otra dzimuma sociālo lomu² sabiedrībā vai piemērotību konkrētai profesijai.

Stereotipi³ ir apkārtējās pasaules uztveres modeļi, kas padara sociālo pasauli indivīdam saprotamāku, taču vairumā gadījumu ietver virkni negatīvu un ierobežojošu novērtējumu⁴. Sociālās atšķirības, kas parādās starp vīriešiem un sievietēm zināmā mērā balstās uz stereotipiskiem uzskatiem par sievietes un vīrieša lomām sabiedrībā un profesionālajā dzīvē. Bērni tās sāk apzināties jau agrā vecumā un sāk dzimtes lomas

¹ Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze.

² Sociālās ietekmē apzinoties savu dzimumu, veidojas *dzimumu sociālās lomas* – viss, ko personu apzināti vai neapzināti runā vai dara, parādot, ka viņa ir sieviete vai vīrietis. Tās ir manieres, runas veids, saskarsme ar cilvēkiem, gērbšanās stils, intereses un ieradumi. Tā ir sievietes un vīriešu uzvedība, kas veidojas kultūras, tradīciju un sociālās pieredzes ietekmē. Laika gaitā cilvēki apņemas tādu izturēšanos, kas atbilst priekšstatiem par sievietēm un vīriešiem, un tas skaidri izpaužas sievietes un vīriešu iekšienas uzvedībā, attieksmē citam pret citu, kā arī apkārtējās pasaules uztverē.

³ **Stereotipi** - vispārējs, vienkāršots priekšskats par sociālo grupu. Bieži vien stereotipi ir negatīvi un saistīti ar aizspriedumiem un diskrimināciju. Tie ir ļoti noturīgi, un pārmaiņas tajos notiek tikai ilgākā laika posmā. Par stereotipiem jeb stereotipiskiem priekšstatiem sociālajās sauc noturīgus, pārspīlētus un neobjektīvus priekšstatus par kādu cilvēku tipu, grupu vai sabiedrību. Tā pamatā ir aizspriedumi, nevis fakti. Stereotipi nostiprinās cilvēka atmiņā un pretos pārmaiņām vai faktiem, kuri pierāda pretējo. Avots: Ietejū vārduvārds, 1999, Zvaigzne ABC.

⁴ Cilvēku tirzniecība Latvijā: stereotipi un situācijas raksturojums, 2005

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

asociēt ar dažādām aktivitātēm. Līdz ar bērna atīstību lomas pastiprinās, iesakņojas uzskatu sistēmā un ticībā, kas saglabājas visu mūžu.⁵ Būtu jāpievērs uzmanība tam, lai atšķirības šajās aktivitātēs neierobežotu bērna individuālās spējas vai intereses.

Nemot to vērā, dzimumu sociālās lomas izpratnes veidošana būtu jāsāk pēc iespējas agrāk, respektējot zēnu un meiteņu līdzvērtīgas iespējas un attīstot izpratni par dzimumu sociālās lomas ietekmi uz cilvēka izvēlēm un darbībām visas dzīves laikā. Jāņem vērā, ka dažādās kultūrās ir dažādi īpašību kopumi, kas nosaka sieviešu un vīriešu sociālo uzvedību. Sociālo procesu rezultātā tiek iegūta pieredze, iemācītas noteiktas normas un vērtības, kas ietekmē vīriešu un sieviešu lomu, pozīcijas un vērtības sabiedrībā, kurā viņi darbojas⁶.

Mērķtiecīgas uz plašākām sabiedrības grupām virzītas aktivitātes, kas vērstas uz dzimumu stereotipu mazināšanu un dzimumu līdztiesību kopumā, līdz šim bijušas kampaņveidīgas un lielā mērā atkarīgas no iespējas piesaistīt ārvalstu finanšu palīdzības programmu līdzekļus. 2005.-2007.gadā tika veikta virkne pētījumu par nodarbinātības dažādiem aspektiem (nodokļu politika, darba samaksa, neregistrētā nodarbinātība), bezdarba cēloņiem, sociālās atstumtības riskiem, dzimumu līdztiesības aspektiem darba tirgū, izglītības procesā. Tie parādīja, ka ir nepieciešams risināt jautājumus, kas ir saistīti ar izglītības procesu un darba tirgu, īpaši, ar izteikto dzimumu segregāciju darba tirgū. Tādējādi iespējams izvirzīt hipotēzi, ka labvēlīgas izmaiņas joprojām nav notikušas un būtu nepieciešams izstrādāt priekšlikumus situācijas uzlabošanai izglītības un darba tirgus segregācijas mazināšanai.

II Jautājumi, kas skar visus izglītības līmeņus kopumā

Aptaujas un pētījumi apstiprina, ka Latvijas sabiedrībā pastāv dzimumu stereotipi jeb sabiedrības uzskati par noteiktu atbildības un pienākumu veikšanu, kas tiek asociēti ar sievieti vai vīrieti⁷, kas zināmā mērā ierobežo indivīda spēju brīvi un elastīgi izdarīt savu izvēli. Apgalvojumam „sievietes parasti ir tās, kas ģimenē veic regulāros ikdienas darbus” piekrīt 84% respondentu, savukārt izteikumam „vīrietim ir jāuzņemas lielāka atbildība par ģimenes materiālo labklājību” piekrīt 85% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju. 2006.gadā veiktās iedzīvotāju aptaujas⁸ rezultāti līdzīgos apgalvojumos rāda, ka uzskatam „rūpes par māsaimniecību jāuzņemas sievietei” piekrīt 68% aptaujāto, bet uzskatam „vīrietim jābūt ģimenes apgādniekam” - 86% aptaujātie iedzīvotāji. Daudzos gadījumos stereotipi un atšķirīgā attieksme pret meitenēm un zēniem tiek skaidrota ar tradīcijām un kultūras un uzskatīta pa neizmaināmu. Savukārt nereti noraidošo attieksmi pret dzimumu līdztiesības jautājumiem iespējams skaidrot ar kļūdaino izpratni par dzimumu līdztiesības būtību, kas izpaužas kā bailes no dzimumu vienādošanas, sievišķības un vīrišķības zaudēšanu.

Jāsecina, ka izmaiņas sabiedrības uzskatos notiek ļoti lēni. Īpaši jūtama neizpratne par dzimumu līdztiesību un tās nepieciešamību, tādēļ regulārs izglītojošs un informējošs darbs ir aktuāls arī turpmāk.

Sabiedrības izpratne par sieviešu un vīriešu atšķirīgām iespējām un tiesībām parādās jau skolēnu uzskatos, un tajā kā viņi saredz savu nākotni. Zēni kopumā biežāk nekā meitenes sevi saredz augstākos amatos ar augstāku atalgojumu, kas sasaucas ar valsts statistikas datiem par vīriešu un sieviešu atalgojumu un profesionālo izvēli⁹. Tāpat arī situācija skolās, kad sieviešu skaits skolotāju vidū ir proporcionāli lielāks (2011.gadā

⁵ *European Women's Lobby. (2008). Conference report. Elimination of Gender Stereotypes: Mission (In)Possible?*

⁶ *Pētījums. Dzimumu diferencēs konstruēšanas izpēte darbā ar bērniem pirmskolas izglītības iestādē, 2012*

⁷ *Skatīt, piemēram, Iedzīvotāju izpratne un attieksme pret dzimumu līdztiesības jautājumiem. Latvijas iedzīvotāju aptauja. SKDS, 2001. Dzimumu līdztiesība Latvijā. Aptaujas rezultātu analīze. Latvijas fakts, 2004. BSZI, Factum vai Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū. Rīga: Labklājības ministrija, 2006.*

⁸ *Dzimumu līdztiesība Latvijā. Aptaujas rezultātu analīze. Latvijas fakts, 2004*

⁹ *Ziņojums. Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem, 2005*

sieviešu skolotāju no visiem nodarbinātajiem veidoja 16,5%, savukārt vīrieši – 3,7%¹⁰) ietekmē skolēnu izpratni par dzimumu lomām un izglītības jomu kā vairāk piemērotu sievietēm, nevis vīriešiem. Analizējot skolotāju darba samaksas izmaiņas ilgākā laika periodā, jāsecina, ka sieviešu atalgojums nozarē konstanti ir bijis zemāks nekā vīriešu un veidojis 9-15% (laika periodā no 2006.-2012.gadam) atšķirību starp nozarē strādājošajiem. Šāda situācija rada priekšstatu, ka skolotāja profesija nav pietiekoši novērtēta un tai ir zems prestižs.

Pedagoga profesijas prestižs sabiedrības uztverē pēdējo gadu laikā ir nozīmīgi krities¹¹, kas tiek saistīts ar profesijas statusu citu reglamentēto profesiju vidū. Pedagoģa profesija nav pietiekoši reglamentēta (darba slodze, atalgojuma diferenciācija, darba kvalitātes kritēriji utt.) un valstiski atbalstīta, neraugoties uz būtisko pedagoģu lomu cilvēkresursu un sabiedrības attīstībā. Pedagoģu darba samaksa līdz šim nav sasniegusi sabiedriskajā sektorā strādājošo vidējo darba samaksas līmeni.

III Vispārējā izglītība

1. Pirmsskolas izglītība (ISCED līmenis 0)

1.1. Ievirzi noteiktai profesionālai izvēlei dzīvē sākuma posmā dod ģimene. Vecāku vērtības, priekšstati un izpratne par zēnu un meiteņu interesēm atbilstošām nodarbēm un interesēm tiek pārmantoti netiesā veidā, ar spēlēm, rotaļām, lasāmo materiālu un pienākumu sadali mājās.

1.2. Viens no svarīgākajiem socializācijas aģentiem izglītības izvēlē ir izglītības iestādes mācību vide, kas sekmē izglītojamo (nākamās darba tirgus daļas) attieksmes un izpratnes veidošanos par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Nozīme ir pedagoģu personīgajiem stereotipiem paužot viedokli un attieksmi gan pret zēniem un meitenēm, gan pret dzimumu līdztiesības jautājumiem kopumā. Pedagoģu uzskatus par to, ko zēni un meitenes nākotnes profesijā un personiskajā dzīvē var un ko viņiem vajadzētu darīt, joprojām lielā mērā ietekmē tādi tradīcijas un kultūrvēsturiskajā mantojumā halstīti priekšstati par dzimumu sociālajām lomām, kas satur aizspriedumus, nekritiskus pieņēmumus un neobjektīvu vērtējumu. Tas var ietekmēt pedagoģu atšķirīgu attieksmi pret zēniem un meitenēm¹². Ikdienas komunikācija, darbu sadale, rotaļas, mācību programmas un disciplinārie noteikumi, caur kuriem tiek ietekmēti bērnu uzskati, kā arī pedagoģu gaidas pret bērnu viņa dzimuma dēļ attīsta dažādas prasmes un attieksmes¹³. Jāņem vērā,

¹⁰ Centrālās statistiskās pārvaldes datubāze.

¹¹ Pētījums par pedagoģu profesijas prestižu un iespējām to paaugstināt dažādu mērķauditoriju skatījumā, 2007

¹² Ziņojums, Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem, 2005

¹³ Pētījums Dzimumdiferences konstruēšanas izpēte darbā ar bērniem pirmsskolas izglītības iestādē, 2012

Novērojumi un secinājumi pētījumā: „ir pedagoģi, kas apzināti piekāvā krāsu un formu ziņā atšķirīgus materiālus, neatkarīgi no dzimuma, tādējādi izvairoties veidot noteiktas zemu un meiteņu asociācijas, kas var sekmēt starpgadījumus un savstarpēju apsmiešanu. Rotaļu un lomu spēlēs neregulēšana var sekmēt to, ka bērni iespējē rādu ģimenes modeļi, kāds novērots mājās. Pedagoģi iesaistoties varētu aicināt bērnus lomu spēlēs uzņemties dažādus pienākumus, arī viņu ģimenē, iespējams, nevardionālus, bet tādējādi apzināties, ka puīšu un meiteņu pienākumi bieži pārklājas un lomu spēlē nozīmīga arī spēja sadarboties, palīdzot viens otram pienākumu veikšanā. Komunikācija ir vēl viens dzimumdiferences konstruēšanas veids. Pedagoģi dažreiz neapsināti izmanto atšķirīgus balsu tonus un frāzes atkarībā no bērna, kuru uzrunā, dzimuma. Komunikācijā ar zēniem dominē paaugstināts balss tonis, instruktīvas un disciplinējošas frāzes, urvretim komunikāciju ar meitenēm balss tonis ir mātīgāks, tiek izmantoti deminutīvi, frāzes ir pamācošas, ierātīgas un sensīvas. Isteikta dzimumdiference ir arī pienākumu sadalē ārpus nodarbībām brīvā laikā. Meitenes vairāk tiek aicinātas slaucīt, uzņemt un mazgāt traukus, savukārt zēni pārbrīdīt krēslus un galdus. Šis dalījums netiek pamatots ar bērna individuālo fizisko sagatavotību vai interesēm, bet ar uzskatiem, kādam būtu jābūt vīrietim vai sievietei. Arī telpas vide, kurā notiek bērnu apmācība un brīvā laika pavadīšana, ir ietekme uz dažādu spēju attīstību. Visās pētījumā apskatītajās pirmsskolas grupās ir atsevišķi izdalītas vairākas rotaļu zonas, kā „leģu un virtuves zona” un „konstruktoru un automašīnu zona” uc. Dalījums sekmē to, ka gadījumā, kad bērns nevar izvēlēties, ir lielāka iespēja, ka viņš koncentrēsies uz spēlēm tikai vienā no zonām, tādējādi spējas un intereses attīstot vienpusēji”.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

ka tieši pirmsskolas iestādē gūtais priekšstats par dzimumu sociālajām lomām var ietekmēt tālāko izglītības izvēli.

1.3. Stereotipus par sieviešu un vīriešu lomām spilgti ilustrē **pedagoģiskā personāla** sadalījums pēc dzimuma. Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas datiem, pirmsskolas izglītības iestādēs 2012./2013.m.g. sākumā strādāja 9906 pedagogu, tai skaitā 9859 (99.5%) sievietes un 47 vīrieši (0.5%). Sieviešu pārsvars pirmsskolas izglītības sistēmā ir izteikts ne vien pedagogu, bet arī atbalsta personāla vidū, radot situāciju, ka pastāv milzīgs viena dzimuma, šajā gadījumā – sieviešu pārsvars.¹⁴ Piemēram, Norvēģijā un Dānijā, pirmsskolas izglītības iestādēs ir noteikts mērķis nodarbināt 20% vīriešu pedagogu. Veicinot vīriešu iesaistīšanu pirmsskolas izglītībā, bērniem veidojas priekšstats par abu dzimumu lomu modeļiem, turklāt vīriešiem pedagogiem ir atšķirīgas pieejas dažādu situāciju risināšanā. Latvijā ir liels skaits nepilno ģimeņu (tādu ģimeņu, kur dažādu iemeslu dēļ bērnu audzina viens no abiem bērna vecākiem, piemēram, vecāki ir šķīrušies vai ir atraisīti), ko lielākoties veido māte ar bērnu/bērniem. Vīriešu piesaistīšana pirmsskolas izglītībai var sniegt pozitīvu ieguldījumu nākotnē, radot bērnam plašāku priekšstatu par to, kāda ir vīrieša loma sabiedrībā un ģimenē. Bērnam ir iespēja pārliecināties un redzēt, ka vīrieši tikpat atbildīgi spēj tikt galā ar aprūpes pienākumiem.

2012.gadā Labklājības ministrija ar Ziemeļu ministru padomes finansiālu atbalstu realizēja pilotprojektu par „*Dāņu bērnu grāmatas Todien, kad Kārlis bija Karlīna*” un „*Todien, kad Rūta bija Rihards*” un metodiskā līdzekļa „*Bērnudārzi, kuros vieta ir PepijPrinčiem un PirāiPrincesēm*” tulkošanu, kura mērķis bija pirmsskolas mācību iestāžu pedagogu un vecāku izglītošana par vienādu iespēju veicināšanu zēniem un meitenēm. Projekta ietvaros tika izdota grāmata un metodiskais materiāls pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem. Projekta ietvaros 280 pirmsskolas izglītības speciālisti dažādās Latvijas pilsētās guva ieskatu par to, ko nozīme sievietes un vīriešu vienlīdzīgas iespējas un tiesības, kāpēc ir svarīgi par līdztiesības aspektiem runāt pirmsskolā un arī, kā to darīt. Reakcijas un diskusijas sabiedrībā saistībā ar projekta ietvaros tulkotajiem materiāliem, parādīja, ka jēdzieni „dzimumu līdztiesība”, „dzimumu sociālās lomas”, „vienādas iespējas zēniem un meitenēm” bieži tiek pārprasti vai nav saprotami, līdz ar to jautājumi par dzimumu līdztiesību kopumā netiek attiecināti uz Latvijas situāciju.

Labās prakses piemērs

No 2010.gada 1.septembra līdz 2011.gada 30.maijam Latvijas 22 izglītības iestādēs Valsts izglītības satura centrs (turpmāk tekstā – VISC) īstenoja pilotprojektu, kurā notika „Integrētās mācību programmas sešgadīgiem bērniem”, metodisko materiālu pedagogiem un mācību līdzekļu aprobācija. Par dzimumu stereotipu esamību pirmsskolas izglītības iestāžu vides iekārtojumā, piemēram, leļļu stūris meitenēm, auto novietne zēniem, pedagogu attieksmē pret bērniem, piemēram, ko var vai nevar zēni/meitenes, kādas lomas/maskas uzvedumā izvēlēties zēniem/meitenēm, par ko un, kā uzteikt zēnus/meitenes, VISC varēja pārliecināties, apmeklējot pilotprojektā iesaistītās izglītības iestādes, vērojot rotaļnodarbības un diskutējot ar skolotājiem. Pēc Labklājības ministrijas ierosinājuma semināros pilotprojekta ietvaros un arī divos semināros pirmsskolas izglītības speciālistiem tika pārrunāta pedagoģiskā procesa īstenošana. Kā viens no aspektiem tika pārrunāts dzimumu līdztiesības jeb vienlīdzīgo tiesību un iespēju, tostarp arī dzimumu stereotipu, jautājums. Paredzē dalījās Līmbažu pirmsskolas izglītības iestādē „Buratino”, kura savā ikdienas darbā īsteno vienādu pieeju zēniem un meitenēm. „Buratino” mācību

¹⁴ Action Plan. Equality 2014 – the Norwegian Government's gender equality plan, 2011 http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Action_plan_2014.pdf

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

programmā ir uzsvērts, ka iestādei jānodrošina zēnu un meiteņu vienlīdzīgas tiesības, ļaujot gan zēniem, gan meitenēm dažādu rotaļu, nodarbību veidus, kas ir vērtīgi bērnu pilnvērtīgai attīstībai. Praktiski ikdienā tas nozīmē, ka bērni tiek iedrošināti izmēģināt dažādas rotaļlietas un rotaļu modeļus, kas veicina dažādu prasmju attīstīšanu.

2. Pamatizglītība (ISCED līmenis 1 un 2) un vidējā izglītība (ISCED līmenis 3)

2.1. Tipiskākie stereotipi par zēnu un meiteņu sasniegumiem pamatizglītībā ir priekšstats, ka zēniem labāk padodas matemātika, fizika, informātika, savukārt meitenēm – humanitārās zinātnes un māksla. Pētījumi par dzimumatšķirībām lasītprasnē, matemātikā un dabaszinātnēs¹⁵, liecina, ka izteiktākā dzimumatšķirība ir meiteņu pārākums lasītprasnē. Matemātikā un dabaszinātnēs zēnu un meiteņu prasmes ir ļoti līdzīgas. Vienlaikus skolēnu personīgajai attieksmei pret saviem sasniegumiem ir svarīga loma un ietekme uz atšķirībām sasniegumos¹⁶. Jau pirmajās klasēs meitenēm ir tendence savu sniegumu matemātikā vērtēt zemāk nekā zēniem. Tas novērojams arī situācijās, kad reālu atšķirību abu dzimumu skolēnu snieguma novērtējumā nav. Zēnu salīdzinoši zemākie lasītprasmes rādītāji savukārt saistīti vairāk ar lasīto materiālu, kam zēni dod priekšroku. Ja pedagogi piedāvātu lasīšanai daudzveidīgu tekstu, izmantojot jaunās tehnoloģijas (e-grāmatas), tas palielinātu zēnu motivāciju un interesi lasīt, tādējādi sekmējot lasītprasmes sasniegumus. Būtiska nozīme bērnu lasītprasmes veicināšanā ir tam, cik daudz vecāki lasa bērnam priekšā un vai iedrošina viņu lasīt.

2.2. Svarīgs faktors, kas ietekmē sekmes mācību priekšmetos, ir ģimenes sociāli ekonomiskais stāvoklis. Lai novērstu situāciju, ka bērnu sekmes vai nepietiekams sniegums kādā mācību priekšmetā tiek balstīts uz dzimumu atšķirībām un tādējādi mazināta attiecīgā dzimuma pārliecība par savām spējām kādā no jomām, darbā ar izglītojamajiem ar nepietiekamām sekmēm jāņem vērā arī ģimenes apstākļi.¹⁷

2.3. Izpētīts, ka abu dzimumu skolēniem lielākā interese par zinātni un tehnoloģijām ir 12-13 gadu vecumā, bet pēc 15 gadu vecuma interese strauji sarūk¹⁸. Būtiski, lai šajā vecumā matemātiku un zinātni gan meitenes, gan zēni apgūtu interesantā veidā, turklāt saistot izglītību ar karjeras iespējām matemātikas un zinātnes nozarē, bez tradicionāliem un noteiktiem stereotipiem par savam dzimumam iespējams atbilstošām profesijām.

2.4. Pētījumā¹⁹ par skolēnu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām skolēni izpratni par dzimumu sadalījumu demonstrē gan profesijas izvēlē, gan jautājumā: „kurš ir labāks skolas direktors sievietē vai vīrietis”, kur seko atbilde „vīrietis”. Jau 8.klasē skolēniem ir noteikts viedoklis par dzimumam atbilstošām izglītības un karjeras izvēlēm. Par sievišķīgām tiek uzskatītas izglītības, medicīnas un apkalpojošās sfēras jomu profesijas, bet vīrišķīgākās ir tehniskās un militārās jomas profesijas. Vienlaikus abu dzimumu pārstāvji kopumā par perspektīvākajām profesijām karjeras attīstībā novērtē inženierzinātnes, ekonomiku un finanses, tātad tradicionālā izpratnē „vīrišķīgās” profesijas. Vērojama tendence, ka skolēni labāk pārzina savam dzimumam (pēc viņu domām) piemērotāku profesiju saturu un mazāk pārzina pretējam dzimumam piemērotāku (skolēnu uzskatos) profesiju saturu.

¹⁵ Dzimumu noteiktās izglītības rezultātu atšķirības, 2011

¹⁶ OECD ziņojums „Dzimumu līdztiesība izglītībā, nodarbinātībā un uzņēmējdarbībā”, 2012

¹⁷ OECD ziņojums „Dzimumu līdztiesība izglītībā, nodarbinātībā un uzņēmējdarbībā”, 2012

¹⁸ Skatīt 7.atsauci.

¹⁹ Pētījums, Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū, 2006 : „Pētījums par 8. un 11. klašu skolēnu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām”

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

Arī skolēnu viedoklis par atalgojumu sasaucas ar atbildēm par „sievšķīgām” un „vīrišķīgām” profesijām. Viszemāk atalgotas, pēc skolēnu domām, ir bērnudārza audzinātājas, medmāsas un skolotājas, ko skolēni uzskata par sievišķīgajām un vīrietim visnepiemērotākajām profesijām. Ņemot vērā, ka abu dzimumu skolēni kā būtiskāko un noteicošo faktoru profesijas izvēlē identificējuši „labu atalgojumu”, priekšstats, ka pedagoga profesija ir sievišķīga, īpaši pirmsskolas un pamatskolas izglītības pakāpēs, liecina, ka profesijai ir zems statuss un sabiedrības novērtējums.

2.5. Skolēnu atbildes sasaucas ar sabiedrības aptaujās pausto viedokli. Sabiedrībā darbs izglītības jomā tiek uzskatīts par tipiski sievišķu nodarbi, turklāt sievietes pašas biežāk nekā vīrieši uzskata, ka darbs izglītībā ir sievietēm piemērota profesija (64,8% sieviešu un 57,6% vīriešu²⁰). Kā sievietēm „piemērotas” nodarbošanās aptaujātie iedzīvotāji min darbu apkalpojošā sfērā, zemākajos medicīnas un sociālā darba līmeņos. Turpretim kā vīriešiem „piemērotākās” darba jomas minētas transporta līdzekļu vadīšana, būvniecība un aizsardzība un apsardze. Atbildot uz jautājumiem „Kāpēc sievietes nevēlas strādāt IT, mašīnbūves un elektrotehnikas, un elektronikas rūpniecībā” visbiežāk minēti situatīvi cēloņi (situācija „liek” rīkoties, piemēram, „tur labi maksā” vai „tas ir smags darbs”), kas liecina par cilvēku domāšanu kategorijās „piemērots / nepiemērots darbs”.

2.6. Dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu mācību saturā (**mācību priekšmetu standartos un programmās**) Latvijā nosaka izglītības standarti un valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijas²¹. Dzimumu līdztiesības jautājumi izglītības saturā tiek skatīti cilvēktiesību kontekstā kā vienlīdzīgas tiesības un iespējas, brīvas no aizspriedumiem un diskriminācijas. Piemēram, viens no pamatzglītības standartā²² noteiktajiem izglītības mērķiem ir sekmet izglītojamā atbildīgu attieksmi un izpratni par fizisko un garīgo drošību, augšanu, attīstību, attiecībām, dzimumattiecībām, ģimenes modeļiem un ģimenes plānošanu, dažādām sabiedriskajām normām un tradīcijām, un to ietekmi u.c. jautājumiem. Tiešā veidā dzimumu līdztiesības jautājumi iekļauti mācību priekšmeta „Sociālās zinības” standartā un mācību priekšmeta programmas paraugā.

Netiešā veidā dzimumu līdztiesības jautājumi tiek skatīti, piemēram, ģeogrāfijā, vēsturē, svešvalodā, latviešu literatūrā, sociālo zinību uzdevumos, kur tiek skarti tradīciju vai kultūras vēstures attīstības jautājumi, reliģijas jautājumi vai izmantota tautasdziesma, kas rāda atšķirības starp dzimumiem²³.

Mācību priekšmeta „Mājturības un tehnoloģijas” standarts²⁴ 1.-9.klašu skolēniem nosaka, ka, sākot ar 5.klasi, mājturības un tehnoloģiju apguve tiek organizēta, skolēnus dalot 2 grupās. Šā priekšmeta apgūšanai izglītības iestāde piedāvā skolēna izvēlei divas līdzvērtīgas programmas, kas atšķiras ar izstrādājumu izgatavošanai izmantojamo materiālu izvēli un to apstrādes īpatnībām (tehnoloģijas I – tekstilmateriālu un citu līdzīgu materiālu tehnoloģijas; tehnoloģija II – koka, kokmateriālu, metāla un citu līdzīgu materiālu tehnoloģijas). Izglītības Valsts Kvalitātes dienesta pētījuma²⁵ ietvaros veiktā skolēnu aptauja liecina, ka mājturība un tehnoloģijas jeb ar mājsaimniecību saistītās prakses ir viens no mācību priekšmetiem, kas skolēniem patīk visvairāk. Vēsturiski un tradicionāli ir izveidojies, ka šis priekšmets tiek apgūts, daloties zēnu un meiteņu grupās, attiecīgi meitenēm izvēloties tehnoloģiju I, savukārt zēniem – tehnoloģiju II. Šāda dalījuma

²⁰ Pētījums par profesiju segregācijas cēloņiem un stereotipiem, 2006

²¹ 31.07.2012. MK noteikumi nr.533 „Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām.”

²² 19.12.2006. MK noteikumi nr.1027 „Noteikumi par valsts standartu pamatzglītībā un pamatzglītības mācību priekšmetu standartiem

²³ Pētījums „Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem”, 2005

²⁴ Skatīt 12.atsauci.

²⁵ Ziņojums par Izglītības Valsts Kvalitātes dienesta veikto analītisko izpēti. „Par kultūras un audzināšanas pasākumiem vispārējās izglītības iestādēs un izglītojamo un vecāku iesaisti vispārējās izglītības iestādes pārvaldīšanā”, 2013

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

dēļ zēnu un meiteņu prasmes netiek pilnveidotas vienlīdzīgi un skolēniem nav iespējas iegūt pieredzi darbā ar dažādiem materiāliem. Tas liedz apgūt abiem dzimumiem nepieciešamās dzīves prasmes, izkopt individualitāti un apzināt savas intereses, apgūstot dažādas radošas darbības. Iespējamās dalījuma sekas atspoguļojas arī iedzīvotāju laika izlietojumā, piemēram, analizējot laiku, ko vīrieši un sievietes velta mājsaimniecības darbiem. Kā liecina 2003.gada Latvijas iedzīvotāju laika izlietojuma apsekojumā iegūtie rezultāti, sievietes mājsaimniecības darbiem velta vidēji 21 stundu nedēļā, kas ir divas reizes vairāk nekā šai nodarbei velta vīrieši²⁶.

„Klases stundu programmas parauga 1.-12.klasei”²⁷ saturā iekļauti jautājumi par ģimenes izglītību un dzimumu līdztiesību. Piemēram: 5.–6.klases izglītojamajiem ir iekļauts temats „Mani skolasbiedri – zēni un meitenes”, lai izglītojamais prastu veidot pozitīvas attiecības ar skolasbiedriem – gan zēniem, gan meitenēm, spētu sadarboties un strādāt komandā, ievērojot dzimumu līdztiesību. 7.–9.klases izglītojamajiem, ir iekļauts temats „Ciepa pret savu un pretējo dzimumu”, lai izglītojamais mācītos atbilstoši izvērtēt sava rakstura iezīmes dzimuma piederības kontekstā, apzinātos savu individualitāti un ar to saistītās rakstura un uzvedības iezīmes un prastu respektēt pretējā dzimuma atšķirības. 10.–12.klases izglītojamajiem ir iekļauts temats „Mikrovīdēs veidošana ģimenē”, lai izglītojamais labāk izprastu atbildības nozīmi dzīvojot kopā, zinātu un izprastu potenciālo vecāku atbildību par pēcnācēju veselību un atbildību par bērnu, kā arī izprastu ģimenes plānošanas nozīmi.

Aizvien pieaugot informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) nozīmei, ir būtiski, ka abu dzimumu skolēniem ir vienāda pieejamība mācību iestādes IKT infrastruktūrai un ka abu dzimumu pārstāvji tiek iedrošināti izvēlēties ar tehnoloģijām saistītus mācību priekšmetus.²⁸ Veicot turpmākās izglītības izvēli, abu dzimumu skolēniem būtu jābūt informācijai par karjeras perspektīvām zinātnes un tehnoloģiju nozarēs. Tāpēc būtiski, ka mācību iestādē pieejami karjeras izvēles konsultanti, kuri ir apmācīti un aktīvi darbojas izaicinot tradicionālos, stereotipos balstītos skolēnu viedokļus attiecībā uz karjeras izvēli.

2.7. Mācību grāmatās dzimumu līdztiesības aspekta atspoguļojuma analīze ir veikta 2005.gadā²⁹. Tā parādīja, ka sievietes un vīrieši grāmatu attēlos parādās ierobežoti, tradicionālu uzskatu par vienam vai otram dzimumam piemērotu profesiju kontekstā. Tāpat arī sadzīviskās situācijas, mājas dzīve un pienākumi tiek attēloti daudz stereotipiskāk nekā tas ir reālajā dzīvē.

Valsts izglītības satura centrs 2009.gadā ir izstrādājis metodiskos ieteikumus mācību grāmatu autoriem³⁰, kuros ir iekļautas mācību literatūras veidošanas un vērtēšanas galvenās vadlīnijas – normatīvā bāze un zinātniskais pamatojums, mācību satura veidošanas didaktiskie principi, kā arī metodiskie, tiesiskie, ētiskie un uztveramības aspekti. Metodiskajā materiālā ir iekļauti arī dzimumu līdztiesības aspekti. Lai novērtētu, vai kopš 2005.gada situācija dzimumu līdztiesības aspekta atspoguļojumā mācību grāmatās ir mainījusies, būtu nepieciešams jauns pētījums.

2.8. Pētījums par izglītības personāla izpratni par dzimumu līdztiesības jautājumiem un attieksmi pret tiem³¹, liecina, ka pedagogu informētība par dzimumu līdztiesību – iegūta

²⁶ Statistisko datu krājums, Latvijas iedzīvotāju laika izlietojums, 2005

²⁷ Valsts jaunatnes iniciatīvu centra, 2006

²⁸ Council of Europe study on Combating gender stereotypes in Education, 2011

²⁹ Pētījums „Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem”, 2005

³⁰ http://visc.gov.lv/vsp/izglitiba/satura/dokumentu/metmat/mac_lit_izstrade_20100202.pdf

³¹ Skatīt 17.atsauci

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

dažādos veidos - TV, presē, interneta vidē -, bet iegūtā informācija ir virspusēja bez profesionāla skaidrojuma, jo nav bijusi apmācība šajā jautājumā. Pedagogu izpratne par dzimumu līdztiesību liecina, ka pedagogi it kā saprot šo definīciju, bet savā darbībā parāda pretējo (katram dzimumam savi pienākumi). Pedagogi uzskata, ka mācības nevajadzētu sadalīt pēc dzimuma, bet norāda, ka meitenes un zēni apmācības procesam pieiet ļoti atšķirīgi, jo uztvere ir dažāda. Mācību priekšmetu standartos nav iekļauti metodiskie norādījumi skolotājiem, kā nodrošināt izvērsto prasību apguvi. Tādējādi mācību procesā iespējama skolotāju brīva, subjektīva interpretācija, kā un ko skolēni apgūs par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Ņemot vērā pedagogu virspusējo informētību par dzimumu līdztiesības jautājumiem un pretrunīgo izpratni par dzimumu līdztiesības būtību, pastāv iespēja, ka mācību grāmatās paustās informācijas interpretācija būs zēnu vai meiteņu intereses vai iespējas ierobežojoša, pat tad, ja tiek izmantota mācību grāmata, kurā iekļauts materiāls par dzimumu līdztiesību. Tādējādi būtu jāveicina skolotāju zināšanas un izpratne bez stereotipu ietekmes. Eiropas Padomes pētījumā³² norādīts, ka pedagogu studiju programmās, kā arī profesionālā līmeņa celšanas programmās būtu jāiekļauj kurss par dzimumu līdztiesības jautājumiem un to integrēšanu darbā ar skolēniem. Pedagogi jāiepazīstina ar sekām, ko rada pedagogu vai pašu skolēnu neapzināti un neroflektēti stereotipiski priekšstati par dzimumu lomām. Pedagogiem jāapzinās, ka nav tādu spēju, talantu un interešu, kas piemīt tikai zēniem vai tikai meitenēm, un jāņem tas vērā, novērtējot skolēnu sniegumu.

2.9. Līdz šim Latvijā īstenoti vairāki pasākumi ar mērķi veicināt izpratni par dzimumu līdztiesību vispareja izglītībā. Skolotāju vidū atsaucību guva mācību programma³³ „Pieeja un darba pagēmienu vienādu iespēju nodrošināšanai zēniem un meitenēm” un šī paša projekta ietvaros tapušās mācību filmiņas par dzimumu līdztiesību trim skolēnu vecuma grupām. Tomēr līdz šim uzsāktajām iniciatīvām trūkst pēctecības un regularitātes – informācija noveco, un filmu varoņi vairs nav aktuāli konkrētā vecuma skolēniem. Bērnām augot, ar katru gadu mazinās vecāku ietekme, kā bērnu stimulējošs un pozitīvs resurss. Savukārt arvien lielāku lomu spēlē draugi, mediji, elki un, publiskajā telpā pieejamā informācija par dažādiem jautājumiem. Tas viss veido attieksmi, priekšstatus un līdz ar to arī noteiktu rīcību attiecīgā vecuma posmā. Tāpēc darbā ar jauniešiem ir svarīgi, ka materiāli, kuros ir sabiedrībā zināmi cilvēki, ir aktuāli konkrētā laika skolēniem, ar kuriem identificēties un kurus uzskatīt par paraugu, kam sekot.

Lai palīdzētu jauniešiem apzināt tālākās karjeras iespējas, izglītības iestādēs (tai skaitā pirmsskolas izglītības iestādēs) tiek realizēta karjeras izglītība. Karjeras izglītība ir visas izglītības satura sastāvdaļa neatkarīgi no vecumposma.

Karjeras izglītības jautājumi ir iekļauti vispārējās izglītības mācību priekšmetu standartu saturā par karjeras izglītības iespējām konkrētā zinātnes nozarē, piemēram, *Sociālās zinības, Dabaszinības, Fizika, Mājturība un tehnoloģijas, Mājsaimniecība* un pirmsskolas izglītības saturā.

Izglītojamā profesionālās izaugsmes un profesionālo kompetenču jautājumi ir iekļauti dažādu vispārējās izglītības mācību priekšmetu, kā arī *Klases stundu programma* parauga 1.-12.klasei, saturā, piemēram:

- 1. – 4. klasei ir iekļauti temati: *Profesiju daudzveidība, Dienas režīms, Mācības – skolēna darbs, Karjeras vīzija.*
- 5.– 6.klasei ir iekļauti temati: *Brīvais laiks un tā izmantošana, Dažādās profesijas. Mācīšanās prasmes un sasniegumi, Es un mani dotumi.*

³² Council of Europe study on Combating gender stereotypes in Education, 2011

³³ Mācību programma izstrādāta 2005.gadā Nacionālās programmas projekta "Kapacitātes stiprināšana nodarbinātības un dzimumu līdztiesības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistītajām institūcijām" ietvaros un ir ISEC licenzēta.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

- 7. – 9.klasei ir iekļauti temati: *Vajadzības, vēlmes un spējas, Izglītības vērtība, Dzīves stils; Darba tirgus.*
- 10.–12.klasei ir iekļauti temati: *Karjeras izvēles plānošana; Izglītības iespējas Latvijā un ārzemēs; Mūžizglītība; Informācija par darbu tirgu un tautsaimniecības attīstības tendencēm.*

Kopš 2011.gada 10.maija izglītības iestādēm ir iespēja skolēniem piedāvāt pedagogu – karjeras izglītības konsultantu. Kopš 2012.gada 1.septembra 54 vispārizglītojošajās skolās darbu ir uzsākuši pedagogi – karjeras izglītības konsultanti.

Latvija pedagogu – karjeras izglītības konsultanta kvalifikāciju var iegūt Latvijas Lauksaimniecības universitātē, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā, Rezeknes augstskolā, Daugavpils Universitātē, Liepājas universitātē profesionālās maģistru studiju programmas ietvaros.

Karjeras izglītības ieviešana skolās lielā mērā ir atkarīga no pašas izglītības iestādes (t.sk. tās finansiālajām iespējām) un arī skolotāju izpratnes par šī jautājuma nozīmīgumu un nepieciešamību. Dažās Latvijas skolās ir izstrādāta karjeras izglītības programma, kura ir integrēta visā skolas izglītības procesā, tai skaitā mācību un audzināšanas procesā, interešu izglītībā. Tāpat ir izstrādāti metodoloģiskie materiāli, vadlīnijas un mācību programmas³⁴ ar skaidri noteiktiem konceptiem.

Novērtējums tam, cik liela un kāda ir bijusi karjeras izglītības ietekme uz skolēnu izglītības un vēlāk profesionālo izvēli, būtu īpaši aktuāls.

Latvijā tiek īstenoti projekti ar mērķi veicināt jauniešu iespējas pilnveidot savas spējas un talantus, kā arī paust viedokli neatkarīgi no dzimuma. Lai gan šo pasākumu csamība negarantē dzimumu līdztiesības pieejas īstenošanu, tie var būt platforma izglītojamo informēšanai par vienlīdzīgām iespējām zēniem un meitenēm. Tādējādi būtu nepieciešams, lai šo forumu rīkotājiem arī būtu zināšanas un izpratne, kā nodrošināt personību brīvu attīstību, neiegrožojot to dzimumu stereotipos.

Labās prakses piemēri Latvijā

- Olaines 1. vidusskolā atsevišķu tematisko nodarbību ietvaros organizētas kolektīvas zēnu un meiteņu ēst gatavošanas nodarbības pirmsskolas vecuma bērniem. Līdztekus motorikas prasmju attīstībai, šī patstāvīgā un vienlaikus kolektīvā darbība veicina arī komunikācijas (sadarbības) prasmes un veselīgas pašapziņas nostiprināšanos, kā arī emocionāla gandarījuma pieredzi par paša paveikto, kas mudina uz darbības atkārtošānu un ar laiku - pozitīvas attieksmes izveidošānos pret „virtuves darbiem”.
- No 2009.gada tiek veidotas zēnu un meiteņu grupas un Biedrības Resursu centrs sievietēm „Marta” apmācītu jauniešu līderu vadībā notiek nodarbības, kas ietver iknedēļas sarunas un aktivitātes par pusaudžiem aktuālām tēmām (profesijas izvēli, vardarbības novēršanu, atkarībām u.c.) caur dzimuma perspektīvu. Zēnu un meiteņu grupu nodarbības dažādos Latvijas reģionos norit gan ar Biedrības Resursu centrs sievietēm „Marta” projektu ietvaros piesaistīta finansējuma atbalstu, gan pašvaldību un to iestāžu atbalstu. Grupu aktivitātes notiek, piemēram, Dobelē Jaunatnes iniciatīvu un veselības centrā, Cēsīs Bērnu un jauniešu izglītības un veselības centrā un Jēkabpilī Bērnu un jaunatnes centrā. Zēnu un meiteņu grupu nodarbībās tiek realizēta Ziemeļu valstīs un Latvijā aprobēta izglītojoša metode dzimumu stereotipu mazināšanai un dzimumu līdztiesības veicināšanai, veidojot

³⁴ *Karjeras izglītība skolās. VĻAA. 2009*

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

jauniešu pašpalāvēību. Kā apstiprina 2011. gadā veiktais pētījums³⁵, kas vēlīts zēnu un meiteņu grupu ietekmei, grupu aktivitāšu rezultātā jauniešiem pieaug pašvērtējums un uzlabojas spēja kritiski domāt par dzimumu normām. Pētījuma noslēgumā sniegtajās rekomendācijās rīcībpolitikas veidotājiem, ir uzsvērts, ka dzimumu līdztiesības, dzimumu stereotipu un identitātes jautājumiem jāvelta lielāka uzmanība, īpaši skolā, jo tiem ir ietekme gan uz jauniešu izpratnes par demokrātiju veidošanos, gan uz viņu psiholoģisko un fizisko pašsajūtu. Meiteņu un zēnu grupu metodei jābūt potenciālai brīvā laika aktivitātei, pieejamai neformālās izglītības centros, skolās un citās pašvaldības aprūpē esošās institūcijās.

- **Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija** ir valsts mēroga lasīšanas veicināšanas programma, kas darbojas no 2002.gada. Tā nodrošina bibliotēkas ar labāko un jaunāko bērnu grāmatu izlasi un interesantu pasākumu programmu. Tādējādi tiek veicināta bērnu interese par lasīšanu, un arī zēniem lasīšana piedāvāta viņiem interesējošā veidā. Rojas vidusskolā triju gadu laikā tika realizēts projekts 9. klasēm "Mana karjera". Skolēni elektroniski izveidoja savu māpi – lietišķo rakstu paraugus, sevīs izpētes materiālus, informatīvos materiālus par profesijām, izglītības iestādēm, pašattīstības plānu un to prezentāciju. Projekta realizācijā iesaistījās gan mācību priekšmetu skolotāji, gan klašu audzinātāji, gan vecāki. Rezultātā skolēnu lēmums par tālākajām mācībām kļuvis pamatotāks un mācību process vidusskolā pilnvērtīgāks. Vidusskolas posmā notiek individuālas konsultācijas ar jauniešiem par karjeras izvēli zinātniski pētniecisko darbu izstrādes procesā.
- Latvijā tāpat kā citur pasaulē reizi gadā notiek **ēnu diena**. Tā ir populāra karjeras izglītības akcija, kuras laikā skolēni apmeklē kādu darbavietu un 4 – 6 stundas vēro viņus interesējošās profesijas pārstāvja darba ikdienā. Ēnu dienas akcijas mērķis ir iepazīstināt skolēnus ar dažādu profesiju un nozaru prasībām, tādējādi palīdzot jauniešiem izvēlēties profesiju un atbilstoši sagatavoties darba tirgum. Akcija arī demonstrē saistību starp izglītību un karjeru, rosinot skolēnus nopietni pievērsties mācībām. Veidojot sadarbību starp skolu, sabiedrību un darba vidi, akcija sekmē jauniešu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū nākotnē.
- Kopš 2012.gada Latvijas pilsētās tiek īstenots pasākums „Karjeras nedēļa”, kura laikā skolu jauniešiem tiek dota iespēja apmeklēt dažādus uzņēmumus un tālākizglītības iestādes, izzināt savas karjeras veidošanas iespējas novadā, tādējādi veicināt uzņēmību un motivāciju mācīties, izvēlēties nākamo profesiju un izglītības ceļu atbilstoši savām spējām, interesēm un iespējam. 2012. gadā Karjeras nedēļas pasākumos piecās Latvijas pilsētās iesaistījās vairāk nekā 100 uzņēmumu un mācību iestāžu visā Latvijā, pulcējot ap 9 000 skolēnu. 2013.gadā Karjeras nedēļa norisināsies no 7. līdz 13.oktobrim 11 Latvijas pilsētās - Rīgā, Jelgavā, Ventspilī, Daugavpilī, Jēkabpilī, Liepājā, Rēzeknē, Gulbenē, Cēsīs, Kuldīgā un Valmierā. Karjeras nedēļu organizē Valsts izglītības attīstības aģentūra Eiropas Komisijas Euroguidance tīkla programmas ietvaros sadarbībā ar pašvaldībām un to izglītības iestādēm.
- Jaunieši Latvijā iesaistās **Eiropas Jauniešu Parlamenta** darbā, kas ir unikāls starptautisks jauniešu forums un viena no lielākajām debašu platformām Eiropas jauniešiem. EJP ir politiski un nacionāli neatkarīga organizācija, kuras galvenais mērķis ir veicināt starpkultūru dialogu, sociālo iniciatīvu un jauniešu personīgo attīstību. Tā ietvaros katru gadu norisinās vairāk nekā 50 nacionāla, reģionāla un

³⁵ G. Bahara, E. Griņāne, J. Jūnstoja. *Meiteņu un zēnu grupu metodes ietekme. Darba ar jauniešiem dzimumu līdztiesības veicināšanai Ālandu salās un Latvijā no dzimtes studiju un sociālās psiholoģijas skatupunkta (2011). Biedrība Resursus centrs sievietēm "Marta". Ālandu salu Miera institūts*

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

starptautiska līmeņa scsiju. Tās dod jauniešiem iespēju izteikt savu viedokli par jautājumiem, kas ir aktuāli gan Eiropā, gan viņiem pašiem, un attīstīt savstarpēju izpratni, starpkultūru dialogu, tolerantas sabiedrības veidošanos un viedokļu dažādību.

- Ziemeļreģiona plānošanas reģiona pedagogiem 2013.gada martā bija iespēja piedalīties apmācībās par neformālo izglītību. Apmācību mērķis ir veicināt izpratni par neformālo izglītību, tās praktisko, teorētisko un metodisko pielietojamību pedagogiskajā darbā ar bērniem un jauniešiem izglītības iestādēs. Pedagogiem bija iespēja apgūt, kā izmantot neformālās izglītības pieeju, lai risinātu tādus aktuālus jautājumus kā motivācija mācīties, radošās domāšanas attīstīšana, skolēnu sociālo prasmju un vērtību attīstīšana.

Labās prakses piemēri citur pasaulē

- Īrijā 15-18 gadus veciem zēniem izstrādāta mācību programma „Izpētot vīrišķību”, kurā zēni tiek iepazīstināti ar dzimumu lomu stereotipizēšanu un citām stereotipu formām, vardarbību pret sievieti, sociāliem un privātiem jautājumiem, kas saistīti ar vīrišķu sociālo uzvedību, izglītības un karjeras izvēlēm³⁶.
- Vācijā katru gadu valstiskā līmenī tiek organizēta „Meiteņu diena”, kad meitenes aicinātas apciemot uzņēmumus, izglītības un zinātnes iestādes, kā arī valdības institūcijas. Satiekot sievietes, kuras jau strādā šais nozarēs, un uzzinot viņu pieredzi, meitenēm tiek dota iespēja uzzināt par karjeras iespējām zinātnē un tehnoloģijā. Līdzīgas aktivitātes tiek organizētas Lielbritānijā, kur sievietes zinātnē, inženierzinātnē un tehnoloģijās organizē „Meiteņu dienas”. To laikā pasākumi ar mērķi ieinteresēt meitenes šo nozaru karjeras iespējās tiek izvērsti gan sabiedrisku aktivitāšu līmenī, gan ar pasākumiem skolās³⁷. Cita Lielbritānijā organizēta kampaņa bija vērsta uz atbalstu un iedrošinājumu jaunām sievietēm studēt matemātiku un fiziku, kā arī apsvērt karjeras iespējas zinātnē, inženierzinātnē vai būvniecībā. Šī kampaņa sekmēja to, ka inženierzinātnēs studējošo sieviešu skaits no 7 % 1984.gadā palielinājās līdz 15% 2009.gadā.³⁸
Arī Polijā, Austrijā un Luksemburgā tiek organizētas dienas īpaši veltītas meiteņu karjeras iespējām viņu dzimumam, iespējams, netradicionālās nozarēs. Šogad arī Igaunijā tika organizēta „meiteņu diena” un „zēnu diena”.
- Vācijā tiek organizēta arī „Zēnu diena”, kurā zēniem tiek dota iespēja uzzināt par karjeras iespējām izglītības, sociālās un veselības aprūpes, kā arī citās nozarēs ar zemu vīriešu skaitu. Dienas laikā zēniem iespējams īsa prakse kā medbrālim, floristam vai biroja administratoram, pavadot dienu kopā ar izvēlētas profesijas pārstāvi.
- Igaunijā ar mediju starpniecību tika īstenota akcija ar mērķi mazināt darba tirgus segregāciju un stereotipus, kas to veicina. Akcijas mērķauditorija bija skolēni, kuriem jāveic karjeras izvēle. Akcijas ietvaros tika identificēti cilvēki ar viņu dzimumam, iespējams, neierastu karjeras izvēli. Viņi bija kā labās prakses piemērs, aicinot skolēnus karjeras izvēlē domāt ārpus dzimumu stereotipiem.

³⁶ Council of Europe study on Combating gender stereotypes in Education, 2011

³⁷ Skatīt 22.atsauci

³⁸ OECD ziņojums „Dzimumu līdztiesība izglītībā, nodarbinātībā un uzņēmējdarbībā”, 2012

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

3. Profesionālā vidējā izglītība (ISCED 3.līmenis)

3.1. Profesionālās izglītības jomā vērojama līdzsvarotāka sieviešu un vīriešu pārstāvniecība pedagogu vidū. Piemēram, 2011./2012. mācību gadā sievietes ir 72% no visa mācību personāla. Vienlaikus profesionālā vidējā izglītība ir izteikti dzimumu sadalīta – „puīšu un meiteņu nozarēs” gan pedagoģiskā personāla, gan skolēnu vidū. Humanitārajās zinātnēs un mākslā meiteņu īpatsvars ir 72%, sociālajās zinātnēs 79% un veselības aprūpē un sociālajā labklājībā 88% no skolēnu kopskaita³⁹. Inženierzinātnēs, ražošanā un būvniecībā savukārt vīrieši veido 90% skolēnu kopskaita.

3.2. Bezdarba rādītāji bezdarbnieku ar profesionālo izglītību vidū apstiprina izteiktu dzimumu segregāciju pa profesiju grupām. Saskaņā ar 2012.gada novembrī Valsts nodarbinātības aģentūras uzskaitē esošo bezdarbnieku skaitu pa profesiju grupām, visaugstākie bezdarba rādītāji no bezdarbnieku kopskaita ir tehnika, mehānika, pavāra, atslēdznieka un šuvēja profesionālo izglītību ieguvušo personu vidū. Attiecīgi sievietes veido procentuāli 87% bezdarbnieku ar pavāra un 99% bezdarbnieku ar šuvēja izglītību. Savukārt vīrieši 95% bezdarbnieku ar mehānika un 99% bezdarbnieku ar atslēdznieka profesionālo izglītību. Tādējādi redzams, ka jau sākotnēji, izvēloties profesiju, cilvēkiem ir tendence izvēlēties savam dzimumam it kā piemērotu profesiju, neizvērtējot profesijas pieprasījumu darba tirgū. Jāmin, ka darba specifika daudzās nozarēs ir mainījies un patlaban, pieaugot IKT, vairs nav tik liela nozīme cilvēka fiziskajam spēkam, lai veiktu darbu.

Labās prakses piemērs

Zemgales Planošanas reģions saistībā ar Lietuvas nevalstisko organizāciju „Enterprise Initiative” no 2012.gada marta līdz 2013.gada septembrim īsteno projektu „Kopīgi pasākumi jauno uzņēmēju radīšanai profesionālajās skolās Kauņas un Zemgales reģionos”. Tā ietvaros tiek realizēts komplekss pasākumu kopums skolu audzēkņiem sava biznesa vai pašnodarbinātības uzsākšanai. Projekta mērķis ir veicināt profesionālo skolu audzēkņu iesaistīšanos uzņēmējdarbībā, tādējādi palielinot to jauniešu skaitu, kas kļūst par darba devējiem. Kopumā projektā ir iesaistītas 10 profesionālās izglītības iestādes no Kauņas un Zemgales. Visas projektā izmantotās mācību metodes un materiāli pēc projekta realizācijas tiks nodotas skolai tālākai to īstenošanai. Uzsvars projektā ir uz profesionālo skolu sadarbības veicināšanu ar uzņēmējiem, kas nenoliedzami, ir nozīmīgs profesionālo izglītības iestāžu konkurētspējas paaugstināšanas un prestiža celšanas faktors.

4. Augstākā izglītība (ISCED 5 līmenis)

4.1. Taī gan statistikas dati liecina, ka kopējais izglītības līmenis Latvijā pēdējo divdesmit gadu laikā ir audzis, ir vērojama tendence, ka sieviešu izglītības līmenis procentuāli ir augstāks nekā vīriešu. Tas saskan ar pētījumā par skolēnu profesionālajiem nodomiem minēto. Jau 8.klasē meitenes biežāk nekā zēni savus nākotnes nodomus saista ar augstākās izglītības iegūšanu. Jāņem vērā, ka jaunieši ar zemu izglītības līmeni, ir riska grupa bezdarbam un līdz ar to arī sociālajai atstumtībai⁴⁰. Tāpēc jāpievērš uzmanība vīriešu motivēšanai iegūt augstāko izglītību. Tas ne tikai uzlabotu vīriešu dzīves kvalitāti un mūža ilgumu, bet arī veicinātu dzimumu līdztiesību gīmcenēs un sekojoši arī darba tirgū.

³⁹ Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapa, Statistiskais pārskats 2011./2012.mācību gads.

⁴⁰ Pētījums „Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū”, 2006

4.2. Otrā svarīgā iezīme Latvijas augstākās izglītības jomā ir izteikta dzimumu segregācija dažādās studiju nozarēs. Piemēram, 88% no studējošo kopskaita izglītības un 82% veselības un sociālās aprūpes jomās ir sievietes, savukārt 78% inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības jomās studējošo ir vīrieši⁴¹. Nevienlīdzīgs dzimumu sadalījums dažādās programmās bieži tiek pamatots ar apgalvojumu, ka puīši izvēlas eksaktās nozares, bet meitenes dod priekšroku humanitārajām nozarēm. Vienlaikus puīši studē arī sociālās un humanitārās zinātnes, taču visbiežāk tās, kurās sagaidāmi augstāki ienākumi vai pieeja citiem resursiem, piemēram, varai. Tās ir tādas humanitārās jomas kā politikas zinātne, ekonomika, tiesību zinātne. Tas norāda uz pastāvošām atšķirīgām rīcību ietekmējošajām vērtībām, kā arī uz noteiktu izglītības programmu sniegtajām atšķirīgajām iespējām sievietēm un vīriešiem iegūt ietekmi publiskajā telpā.

Pētījumi liecina, ka kopumā studiju beidzēju vidū vīriešu un sieviešu snieguma rezultāti nozarēs neatšķiras un sievietēm un vīriešiem ir gandrīz vienāds sniegums gan zinātnē, gan sociālajās zinātnēs.⁴² Tas liecina, ka sievietēm un vīriešiem ir vienādas iespējas parādīt augstus rezultātus jebkurā nozarē, neskatoties uz to, vai šī nozare kopumā tiek uztverta par sievietēm vai vīriešiem piemērotāku.

4.3. Izvērtējot skolotāju sagatavošanas un tālākizglītības programmas⁴³ un pārskatot šīs programmas arī 2013.gadā, varam secināt, ka Latvijas Universitātes, Rēzeknes Augstskolas un Daugavpils Universitātes pedagoģijas augstākās izglītības programmās nav studiju kursa, kurā skatīti dzimumu līdztiesības jautājumi. Tāda pati situācija ir tālākizglītības programmās.

4.4. Dzimumu līdztiesības jautājumi nav pēdējos gados pedagoģijas zinātnē veikto pētījumu uzmanības centrā. Dzimumu aspekti pētīti fragmentāri, pārsvarā disertāciju autori raugās no dzimumu neitrālām pozīcijām, tādējādi lielu daļu problēmu neapzinoties un nepētot⁴⁴. Arī citās sociālo zinātņu nozarēs veikto pētījumu ir maz un tie ir specifiski⁴⁵. 2013.gada aprīlī tika aizstāvēts promocijas darbs⁴⁶ par „Tēva pedagoģisko kompetenci mūsdienu ģimenē”. Darba ietvaros pētīts kā līdztekus sociokultūras pārmaiņām sabiedrībā mainījusies arī ģimene un attiecības tās ietvaros. Vienlaikus sabiedrībā pastāvošie stereotipi par „ideālu” māti, kas ir galvenā bērnu audzinātāja, un „ideālu tēvu”, kuram vairāk jāraizējas par ģimenes materiālo nodrošināšanu, nevis emocionālas tuvības apliecināšanu, nereti ir iemesls, ka pieņemtie uzvedības modeļi un sabiedrībā akceptētais noteikto lomu dalījums traucē vecāku, kā līdzvērtīgu pedagoģisko partneru kopā būšanu divu pelnītāju ģimenē, kurā ir līdzvērtīgs picnākumu, atbildības un uzvedības dalījums.

Labās prakses piemēri

- „Iespējamā misija” ir nacionāla mēroga ierosme, kas katru gadu piesaista, atlasa, sagatavo un atbalsta darbam skolās augstskolu absolventus ar līdera dotībām un labiem akadēmiskajiem sasniegumiem, kas ar savu enerģiju un uzņēmību palīdz skolās veidot pozitīvu un progresīvu vidi, paaugstina skolēnu interesi un motivāciju

⁴¹ Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze, GADS

⁴² OECD ziņojums „Dzimumu līdztiesība izglītībā, nodarbinātībā un uzņēmējdarbībā”, 2012.

⁴³ Pētījums „Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem”, 2005

⁴⁴ Zane Čurska „Demogrāfisko un sociālo faktoru loma iedzīvotāju augstākās izglītības lmeņa veidošanā un attīstībā Latvijā”, 2012

⁴⁵ Ingūna Gruškēvica, Kognitīvo spēju saistība ar sociāldemogrāfiskajiem rādītājiem Latvijā, 2011; Egita Gritāne, Varas ietekme uz abstrakcijas līmeni valodā, abstrahēšanos no situatīvas sociālās identitātes un sociālās identitātes sarežģītība, 2011; Kristīne Dupate, Eiropas Kopienas dzimumu līdztiesības tiesības Latvijā. Personu tiesības saistībā ar bērna piedzimšanu, 2006

⁴⁶ Nora Jansone-Ratinika, Tēva pedagoģiskā kompetence mūsdienu ģimenē, 2013

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

mācīties. Piedaloties iespējamā misijā, dalībnieki divus gadus strādā par pilna laika skolotājiem un pasniedz savai izglītībai atbilstošus mācību priekšmetus skolās. Līdztekus darbam skolā dalībnieki piedalās Līderības attīstības programmā – intensīvās un uz pieredzi balstītās mācībās, kur apgūst mācīšanas un vadības prasmes un saņem pieredzējušu profesionāļu atbalstu. Iespējamā misija kā laba prakse minama tādēļ, ka tā dod ieguldījumu skolotāja profesijas prestiža paaugstināšanā un piesaista skolām pedagogus vīriešus, līdz ar to tā novērtējama kā pozitīva iniciatīva dzimumu segregācijas mazināšanai izglītības sistēmā. Iespējams, ka iniciatīvas potenciāls dzimumu līdztiesīgas pieejas veicināšanā pilnībā vēl nav apgūts, un to varētu panākt, pedagogu sagatavošanas programmā iekļaujot arī apmācību tēmas par dzimumu līdztiesību.

- Mašīnbūves un Metālapstrādes Rūpniecības asociācija (MASOC) 2005.-2006.gadā gadā piedalījās projektā **"Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana"**, kura ietvaros sievietes tika apmācītas par metinātājām. Pēc apmācību beigšanas vairāk nekā 30 sievietes turpināja darbu profesijā. Viena no viņām kļuvusi par metināšanas teorijas pasniedzēju Zemgales reģiona kompetenču paaugstināšanas centrā.
- Daļā augstākās izglītības iestāžu tiek sniegts atbalsts jaunajiem vecākiem, ierīkojot bērnu pieskatīšanas telpas. Palabam ar studējošo pašpārvalžu atbalstu šādas bērnistabas ir ierīkotas Rīgas Tehniskajā universitātē, Biznesa augstskolā "Turība" un Latvijas Universitātē, kur savus bērnus var atstāt arī Latvijas Mākslas akadēmijas studenti. Šāda iniciatīva varētu mazināt riskus, kas liedz jaunajiem vecākiem turpināt studijas.
- Kā labās prakses piemērs starptautiskā līmenī segregācijas mazināšanai augstākajā izglītībā minama stipendiju programma „Sieviete zinātnē”. Programmas mērķis ir veicināt sieviešu veikto zinātnisko pētījumu atpazīstamību, kā arī motivēt jaunās zinātnieces pievērsties zinātniskajai pētniecībai un turpināt savu profesionālo karjeru zinātnē.

IV Pedagogu un vecāku sadarbība

Lai veicinātu situāciju, ka zēniem un meitenēm izglītības kontekstā tiek nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas, būtiska nozīme ir skolas un ģimenes labai sadarbībai, tādējādi veicinot vecāku informētību par izglītības mērķiem un metodēm. Lai dzimumu līdztiesības integrēšana darbā ar bērniem būtu rezultatīvāka, administratīvā līmenī nepieciešams nodrošināt pedagogu un vecāku sadarbību, kā arī pedagogiem tālākpmācības programmās piedāvāt praktiskus metodiskus padomus, kā sekmēt skolas un ģimenes sadarbību. Nereti administratīvi šī sadarbība ir reglamentēta, taču praksē nereti vecāku un pedagogu komunikācija nav konstruktīva un netiek vērsta uz kopēju mērķi – bērnu interešu aizstāvību.

Vecāku iesaiste ir būtiska, jo pedagogi ikdienā ir atbildīgi par lielu bērnu skaitu, kas neļauj īstenot individuālu pieeju katram skolēnam. Vecāku līdzdalība izglītības vispārējā darbā, piedalīšanās ar dzimumu līdztiesības veicināšanu vērstos projektos un palīdzība taisnīgākas izglītības iestādes kultūras izveidē ievērojami uzlabotu kopējo situāciju. Taču pirms tam pilnveidojama pedagoģiskā personāla un vecāku komunikācija, sekmējot vecāku attieksmes maiņu pret izglītības iestādi uz emocionāli pozitīvu un ieinteresētu, kā arī veicinot pedagogu-vecāku attiecību kā līdzvērtīgas partnerības izveidi.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

Labas prakses piemēri

- Skolēnu vecāki ikdienā lieto portālu **e-klase.lv**, kur ir pieejama visa vecākiem nepieciešamā informācija par savu bērnu, kā arī ir iespējams komunicēt ar skolotājiem un sekot līdzi bērna sekmēm, un iesaistīties dažādu vecāku, un skolas sadarbības uzlabošanas jautājumu risināšanā. Tādējādi saziņa tiek nodrošināta nepārtraukti. Šī sadarbības forma veicina arī lielāku tēvu iesaisti sava bērna audzināšanas procesā un sadarbībā ar skolotājiem.
- Jūrmalas Alternatīvajā skolā reizi pusgadā tiek rīkotas klases audzinātāja, bērnu un vecāku **individuālas pārrunas** 30 minūšu garumā. Pārrunu laikā vecākiem dota iespēja aprunāties arī ar mācību priekšmetu pedagogiem un uzzināt par bērna sekmēm dažādās jomās. Pateicoties šīm pārrunām, vecāku sapulcēs laiks var tikt veltīts organizatoriskiem jautājumiem vai izglītojošai un informatīvai darbībai, to skaitā komunikācijai par pedagogiskā darba metodēm, ko skola izmanto vienādu iespēju veicināšanai meitenēm un zēniem, kā arī cieņpilnas savstarpējas attieksmes sekmēšanai. Individuālās pārrunas, kad nenotiek mācību stundas, bet pedagogi, vecāki un bērni dienu pavada savstarpējai informācijas apmaiņai un sadarbības nostiprināšanai netiek paredzētas LR likumdošanā, tā ir konkrētas skolas individuāla iniciatīva. Sadarbība ar vecākiem tiek īstenota arī akūtu konfliktsituāciju gadījumā.
- Olaines 1.vidusskolas 1.klases skolēnu vecākiem pirmā mācību pusgada laikā tiek piedāvāta **individuāla tikšanās ar pedagogu-klases audzinātāju**. Tikšanās pedagogam dod ieskatu skolēna ģimenes apstākļos, savukārt vecākiem iespēju iepazīties ar sava bērna audzinātāju. Tikšanās laikā piedalās arī bērns. Tādējādi pedagogs gūst priekšstatu par to, kā bērns komunicē ar vecākiem un kādas attiecības valda ģimenē.
- Valsts izglītības attīstības aģentūra ir izstrādājusi metodisko materiālu komplektu karjeras konsultantiem un vecākiem „**Mans bērns izvēlas karjeru**”. Komplekta pirmā daļa ir domāta vecākiem, kuri vēlas labāk izprast savu bērnu vecumposmu īpatnības un veiksmīgāk piedalīties viņu karjeras plānošanā. Metodiskie materiāli ir papildināti ar praktiskiem uzdevumiem skolotājiem un karjeras konsultantiem: I daļa "Karjeras konsultantu pašmācības grāmata" un II daļa "Karjeras konsultantu pašmācības uzdevumu grāmata. Labākai metodikas apguvei un pieredzes apmaiņai skolēnu brīvdienu laikā tiek rīkoti 2 dienu mācību semināri novados.
- Brocēnu vidusskolā ar mērķi panākt aktīvāku vecāku iesaistīšanos skolā izveidojusies **Vecāku padome**. Notiek regulārs dialogs ar vecākiem, ar mācību procesu saistītu jautājumu risināšana, izveidota e- vide saskarsmei. Skolēnu karjeras izglītībā liels ieguldījums ir aroda dienām, kurās skolēni dodas uz vecāku darbavietām, tāpat arī vecāku vadītajām stundām.
- Preiļu pamatskolā izveidojusies **vecāku biedrība „Mēs savai skolai”**. Vecāki aktīvi iesaistās skolas vides pilnveidē, piesaistot finansējumu no dažādiem projektiem. Izveidota spēļu istaba, mākslas telpas, kurās nodarbības piedalās gan bērni, gan vecāki, rodot iespēju pilnveidoties kopā.
- Cēsu 2. pamatskola un **Skolas padome**, lai veicinātu ciešāku sadarbību ar skolēnu ģimenēm, organizē daudzveidīgus sadarbības pasākumus. Vecāki kopā ar saviem bērniem un skolas darbiniekiem rīko ideju konkursu un pēc tam gatavo Ziemassvētku rotājumus, un noformē skolu. Vecāki un vecvecāki tiek arī aicināti piedalīties žūrijas darbā talantu konkursos, dažādās sporta aktivitātēs, kas ir ļoti labs priekšnosacījums veselīga dzīvesveida izpratnei.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

- Talsu 2. vidusskolā uzskata, ka Sadarbība ar vecākiem ir svarīgs priekšnoteikums kvalitatīvam izglītošanas un audzināšanas procesam. Skolā **vecāku dienu** laikā notiek radošās darbnīcas vecākiem kopā ar bērniem, sveču liešanā, stikla apgleznošanās, kokapstrādē, kulinārijā, kuras vada pedagogi un vidusskolēni. Skolēnu pašpārvalde organizē un vada erudīcijas konkursus un spēles. Vecāki tiek aicināti uz skolēnu zinātniski pētniecisko darbu lasījumiem, iesaistīti to vērtēšanā. Tādējādi vecāki labāk iepazīst skolas vidi, pedagogus, arī savus bērnus.

Šie ir tikai atsevišķi piemēri, kādi ir minami pozitīvai sadarbībai starp vecākiem un skolu. Šobrīd droši var teikt, ka lielākajā daļā Latvijas skolu tiek īstenota šāda prakse sadarbībā ar bērnu vecākiem.

- Cits sadarbības piemērs ir **Latvijas vecāku forums**⁴⁷ un tā organizētas konferences, kas pulcējušas gan individuālus vecākus un vecāku interešu organizāciju pārstāvjus, gan pedagogus un izglītības darbu organizējošo iestāžu (IZM u.c.) pārstāvjus.
- Jūrmalas domes Izglītības konsultatīvās padome 2013.gada februārī organizēja **konferenci „Vecāki - izglītībai Jūrmalā”**, kurā piedalījās domes un skolu pārstāvji, kā arī vecāku interešu organizāciju pārstāvji. Konferencēs ietvaros tika pārrunāti jautājumi par Jūrmalas izglītojamo vecāku, pedagogu, izglītības iestāžu darbinieku un sabiedrības līdzdalību kvalitatīvas izglītības un brīvā laika pavadīšanas nodrošināšanā pilsētā.

Labās prakses piemēri citās valstīs

Zviedrijā skola un vecāki atrodas partnerības pozīcijās. Izglītības pārvalde izdevusi informatīvu brošūru pamatskolēnu vecākiem „Skola pastāv tavam bērnam”, kas tulkota arī lielāko Zviedrijā dzīvojošo etnisko grupu valodās.⁴⁸ Līdz ar brošūru pieejama prezentācija un īsa informatīva videofilma par skolas un vecāku sadarbības principiem un formu, ar individuālu pieeju katra skolēna sekmju izvērtēšanas un personības un attīstības veicināšanā. (<http://www.youtube.com/watch?v=1VvnE7fWyNI&feature=voutu.be>).

Dānijā vecāku padomēm ir reāla ietekme uz skolas darba organizēšanu. Vecāku un skolas sadarbību pārstāv organizācija Nacionālā skolas vecāku asociācija⁴⁹ un tai ir gan vietējā līmeņa nodaļas, gan centrālais sekretariāts nacionālā līmenī.

Norvēģijā katras izglītības iestādes skolēnu vecāki kopā veido šīs izglītības iestādes Vecāku padomi⁵⁰, kam ir būtiska ietekme un līdzatbildība drošas un emocionāli labvēlīgas skolas vides veidošanā. Vecāku padome lemj par to, kādā veidā skolai jāinformē par skolēnu mācību sasniegumiem un sociālajām prasmēm; kā novērtēt emocionālo vidi skolā un skolēnu pašsajūtu; kā nodrošināt vidi bez aizskaršanas (mobinga), kā sniegt sociālu atbalstu skolēniem, kuriem tas nepieciešams; kādas sociālās aktivitātes organizējamās. Savā darbā Vecāku padome konsultējas ar pedagogiem, skolēnu padomi un skolas

⁴⁷ <http://www.vecakuforums.lv/>

⁴⁸ <http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/grundskoleutbildning/stodmaterial/information/material-til-foarldrar-1,122648>

⁴⁹ The National Association of Schoolparents (www.skole-foarældre.dk/Service/English.aspx).

⁵⁰ <http://www.fug.no/foreldrevaadets-arbeidsutvalg-fau.4639106-114621.html>

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

administrāciju, kā arī tuvējās apkārtnes biedrībām un uzņēmumiem. Vecāku padomes aktīvā loma skolas darba organizēšanā noteikta Izglītības likumā⁵¹.

Līdzās skolas līmeņa Vecāku padomei pastāv pašvaldības vecāku padomes, kā arī vecāku padomju pārstāvniecība nacionālajā līmenī⁵². Vecāku informēšanai izveidota videofilma par skolas un ģimenes sadarbības organizēšanu un tās nozīmi: <http://www.skoleipraksis.no/hjem-skole/filmer/tillitsvalgte-foreldre/>

V Svarīgākie politikas dokumenti jautājumos, kas skar dzimumu līdztiesību

Latvija. Mazināt dzimumu segregāciju darba tirgū ir noteikts **Plāna dzimumu līdztiesības īstenošanai 2012.-2014.gadam**, 1. rīcības virzienā „Dzimumu lomu un stereotipu mazināšana” un 3. rīcības virziena „Sieviešu un vīriešu ekonomiskās neatkarības veicināšana”, 3.4. aktivitāte „Mazināt darba samaksas atšķirības starp sievietēm un vīriešiem, kur viens no rezultātiem ir „Izstrādātas rekomendācijas sieviešu un vīriešu skaita līdzsvarošanai segregētajās nozarēs (pedagogi, sociālie darbinieki, uzņēmēji u.c.)”

Eiropas Savienība. „Sieviešu un vīriešu līdztiesības stratēģija 2010.-2015. gadam”, kas ir ES mēroga politikas dokuments dzimumu līdztiesības jomā, viena no sešām prioritārajām jomām paredz „vienlīdzīgu sieviešu un vīriešu ekonomisko neatkarību”, kā arī „vienlīdzīgu darba samaksu”.

Eiropas Dzimumu līdztiesības pakts 2011.-2020.gadam paredz noteiktu pasākumu kopumu, kas jāīsteno dalībvalstu līmenī, tostarp: „Dzimumu atšķirību novēršana nodarbinātībā un sociālajā aizsardzībā un cīņa pret dzimumu segregāciju darba tirgū”:

- veicināt sieviešu nodarbinātību visās vecuma grupās,
- likvidēt dzimumu stereotipus un veicināt dzimumu līdztiesību izglītībā un darba dzīvē,
- nodrošināt vienlīdzīgu atalgojumu par vienādas vērtības darbu,
- veicināt sieviešu līdzdalību politikā un ekonomikā, veicināt sieviešu uzņēmējdarbību,
- mudināt sociālos partnerus un uzņēmējus īstenot dzimumu līdztiesības iniciatīvas,
- veicināt sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos visos līmeņos un jomās;

Ziemeļvalstu un Baltijas valstu sadarbības programma 2011-2014.gadam „Dzimumu līdztiesība rada ilgtspējīgu sabiedrību”, divas no četrām galvenajām politikas tēmām ir noteiktas „Līdztiesība darba tirgū” (vīriešu iesaistīšana bērnu audzināšanā, darba un ģimenes dzīves saskaņošana, profesiju segregācijas mazināšana) un „Speciālistu apmācība par dzimumu līdztiesību” (īpašu uzmanību veltot bērnu dārzu personāla un vecāku apmācībai par vienlīdzīgu iespēju veicināšanu zēniem un meitenēm)

⁵¹ http://www.lovdusa.no/all/nt_12980717-061.html

⁵² <http://www.fug.no/forside.138180.en.html>

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

VI Rekomendācijas

1. Jautājumos, kas skar visus izglītības līmeņus kopumā

- 1.1. Aktualizēt dzimumu līdztiesības jautājumus vispārējās, profesionālās un augstākās izglītības mācību saturā.
- 1.2. Diskusiju veidā veicināt sabiedrības izglītošanu un iecietību par dzimumu līdztiesības jautājumiem un to integrēšanu dažādās dzīves jomās.
- 1.3. Sadarbībā ar kultūras, izglītības jomu un nevalstisko organizāciju ekspertiem izstrādāt Latvijas kultūrvēsturiskajai situācijai atbilstošu metodisko materiālu vispārējās, profesionālās un augstākās izglītības iestāžu personāla izglītošanai par vienādu iespēju veicināšanu zēniem un meitenēm.
- 1.4. Regulāri novērtēt izglītības nozarē īstenoto pasākumu ietekmi uz sievietes un vīriešu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu nodarbinātībā, darba un ģimenes dzīves saskaņošanā, sociālajā aizsardzībā, sabiedrības veselības uzlabošanā un lēmumu pieņemšanas procesos (analizējot mācību materiālus, mācību programmas visos izglītības līmeņos, pedagoģiskā personāla izpratni par vienlīdzīgām iespējām starp zēniem un meitenēm).
- 1.5. Nodrošināt valsts finansējuma pieejamību interešu izglītības pasākumiem, kas vērsti uz izpratnes veicināšanu un situācijas uzlabošanu dzimumu līdztiesības jomā (piemēram, popularizējot zēnu un meiteņu diskusiju grupu metodi interešu izglītībā un veicinot tās pieejamību jauniešu interešu un neformālās izglītības centros).

2. Pirmsskolas izglītībā (ISCED līmenis 0):

- 2.1. Veikt grozījumus pirmsskolas un vispārējās izglītības iestāžu pedagoģiskā personāla atalgojuma un motivācijas sistēmā, ieviešot atalgojuma gradāciju atkarībā no izglītojamo skaita, kā arī sasaistītu pedagogu darba kvalitāti ar darba samaksu, kā to paredz „Pedagogu motivācijas, atalgojuma un profesionālās novērtēšanas programma”.
- 2.1.1. Veicināt vīriešu interesi izvēlēties apgūt pedagoga profesiju, motivējot vīriešus, vairāk izvēties strādāt pirmsskolas un sākumskolas līmenī.
- 2.1.2. Apzināt pasākumus, kas nodrošinātu sociālo atbalstu atsevišķu pedagogu kategorijām (pirmsskolas izglītības pedagogi), sasniedzot noteiktu vecumu.
- 2.1.3. Veikt grozījumus pirmsskolas skolotāja palīga atalgojuma sistēmā. Ar Nodarbinātības valsts aģentūras starpniecību personām ar vidējo izglītību nodrošināt apmācību kursu, kas atbilstu pirmsskolas skolotāja palīgam nepieciešamajai kvalifikācijai.
- 2.2. Aicināt pirmsskolas izglītībā īstenot ierosmi „Iespējamā misija” vai līdzvērtīgu programmu, piesaistot pirmsskolas izglītības sektoram augstskolu absolventus ar līdera dotībām, lai pirmsskolas izglītībā veidotu pozitīvu un progresīvu vidi, kurā tiktu integrēti arī vienlīdzīgu iespēju aspekti.

3. Pamatizglītības (ISCED līmenis 1 un 2) un vidējā izglītības (ISCED līmenī 3)

- 3.1. Izstrādājot jauno pamatizglītības standartu, integrēt tajā arī dzimumu līdztiesības jautājumus. Īpaši pievēršot uzmanību tam, lai vērtībuzglītības un pilsoniskās kompetences ietvaros tiktu iekļauti aspekti, kas apgūstami gan zēniem, gan

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS KOMITEJA

meitenēm vienādā apmērā, lai nodrošinātu pēc iespējas dažādu dzīves prasmju apgušanu, kas svarīga vispusīgas personības veidošanai un attīstībai.

- 3.2. Sadarbībā ar Bērnu literatūras centru iniciēt abiem dzimumiem interesējošu bērnu literatūras tekstu bāzes izveidi izmantošanai kā mācību materiālu, tādējādi veicinot interesi par lasīšanu, īpaši zēniem.
- 3.3. Aicināt izglītības iestādes skolēnu vidū popularizēt lasīšanas veicināšanas mērķprogrammu „Jauniešu un bērnu žūrija”.
- 3.4. Aktualizēt līdz šim izstrādātās mācību programmas, filmas un materiālus par vienlīdzīgu iespēju veicināšanu zēniem un meitenēm, lai tie būtu aktuāli atbilstīgā vecuma skolēniem. Īpašu uzsvāru liekot, uz individuālās izvēles iespējām.
- 3.5. Aicināt mācību grāmatu autorus, veidojot mācību un metodiskos līdzekļus, ņemt vērā arī globalizācijas un daudz kultūru sabiedrības aspektus, lai nodrošinātu, ka mācību materiāla attēli vai teksts nav dzimumu vai rasi, arī ģimeni diskriminējoši.
- 3.6. Veicināt karjeras speciālistu pieejamību izglītības iestādēs, vienlaikus iesaistot karjeras speciālistus informatīvo materiālu izstrādē, kas ietvertu dzimumu līdztiesības tēmas par vienlīdzīgām iespējām zēniem un meitenēm.

4. Profesionālā vidējā izglītībā (ISCED 3.līmenis) un sadarbība ar uzņēmējiem:

- 4.1. Aicināt ražošanas, transporta un būvniecības nozaru uzņēmumus popularizēt šīs nozares, mudinot skolēnus izvēlēties šo dienās apmeklēt un iepazīties ar darbu un karjeras iespējām savos uzņēmumos. Tādā veidā nodrošinot, ka zēniem un meitenēm ir iespēja iepazīties ar plašu profesiju spektru, tā rosinot skolēnu interesi.
- 4.2. Veicināt profesionālās izglītības pievilcību un kvalitāti, nodrošinot tās atbilstību darba tirgus prasībām un izmaiņām pieprasījumā pēc dažādu jomu speciālistiem un tiem nepieciešamajām zināšanām un prasmēm, vienlaikus mazinot dzimumu segregētu profesionālās izglītības izvēli.

5. Augstākā izglītībā (ISCED 5 līmenis)

- 5.1. Pedagogu sagatavošanas un tālākizglītības (profesionālās kompetences pilnveides) programmās iekļaut tematu par dzimumu līdztiesības jautājumiem un dzimumu līdztiesības integrēto pieeju darbā ar skolēniem. Programmu izstrādē pievērst uzmanību tam, lai skolēnu profesionālās un akadēmiskās karjeras izvēli neierobežotu pedagogu vai pašu skolēnu neapzināti stereotipiski priekšstati par dzimumu lomām.
- 5.2. Apzinoties informācijas un komunikācijas tehnoloģiju arvien pieaugošo nozīmi mūsdienās, veicināt gan meitenes, gan zēnus ieinteresējošu un pieejamu mācības iestāžu un apmācību programmu veidošanu.

6. Pedagogu un vecāku sadarbības stiprināšana

- 6.1. Stiprināt skolu pašpārvaldes darbību, lai nodrošinātu elastīgu sadarbības mehānismu un sekmētu vecāku iesaisti izglītības iestādes darbā.
- 6.2. Aicināt labklājības, izglītības un veselības nozares ekspertus izstrādāt programmu jauno vecāku izglītošanai par bērnu emocionālo inteliģenci komunikācijas un pozitīvas domāšanas prasmju apguvei.

- 6.3. Izstrādāt ieteikumus/metodisko materiālu vecākiem ar informāciju par zēnu un meiteņu vienlīdzīgām iespējām un skaidrojumu par īstenotajiem pasākumiem dzimumu līdztiesības aspektu integrēšanai pedagoģiskajā darbā konkrētajā mācību iestādē.